

УДК 159.947.24:316.6

Н.М. КОВТУН (кандидат філософських наук, доцент, докторант кафедри філософії)

Житомирський державний університет імені Івана Франка, м. Житомир

E-mail: miller-melnik@ukr.net

ВОЛЯ ЯК ОСНОВА ВИХОВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ ОСОБИСТОСТІ: СОЦІАЛЬНО-ФІЛОСОФСЬКИЙ АНАЛІЗ

У статті досліджується феномен волі як основа становлення соціальної активності особистості. Механізми виховання вольових якостей особистості розкриваються через актуалізацію пізнавальної, моральної, естетичної сфери соціального буття. У дослідженні доведено зв'язок примусу як способу виховання вольової активності з феноменом соціальної апатії на мікро-, мезо-, макрорівнях буття особистості.

Ключові слова: воля, соціальна активність, особистість, соціальна апатія, суспільство.

Радикальні соціальні зміни в українському суспільстві на рубежі ХХ – ХХІ століть неможливі без формування високого рівня соціальної активності особистості. Саме воля в якості творчого імпульсу до дії постає не лише основою усвідомлення потреб, а й висхідним положенням її повсякденного вибору. На підставі усвідомлення потреб і націленості на вибір напрямку діяльності в індивідуальній і суспільній свідомості формується цілісний образ мети практичного перетворення світу природи і світу культури. Дослідження волі як основи діяльності особистості стало предметом аналізу представників різних наукових дисциплін – філософії, соціальної філософії, соціології, психології, педагогіки. У філософській парадигмі осмислення феномена волі стало предметом зацікавленості Фоми Аквінського, І. Канта, Г. Гегеля, А. Шопенгауера, Ф. Ніцше, В. Віндельбанда. Значний внесок у дослідження процесу виховання вольових якостей особистості здійснив Р. Штайнер. Водночас важливу роль у визначенні сутнісних ознак особистості мають напрацювання Б. Ананьєва, Г. Балла, Е. Ільєнкова, С. Максименка, К. Платонова, А. Пилипенко. Однак, у цілому в науковій літературі зацікавленість дослідників зосереджувалася переважно на аналізі співвідношенні волі й моралі, волі й розуму, визначенні структури, функцій волі, розкритті вольових якостей особистості. Натомість дослідження феномену волі як основи виховання соціальної активності особистості у межах соціально-філософської парадигми не стало предметом системного наукового аналізу.

Метою дослідження є соціально-філософський аналіз феномена волі як основи виховання соціальної активності особистості.

Дослідження волі як основи діяльності особистості у різних соціальних сферах неможливе без визначення змісту таких понять, як

«воля», «соціальна активність», «особистість». У філософській традиції сформувалось два основні напрямки розуміння волі як фактору соціальної активності. Згідно з першим – воля розглядається як об'єктивно існуюча константа, яка має фізіологічний, психологічний, соціальний або трансцендентальний характер. Другий напрям репрезентований філософією волюнтаризму, представники якого розглядали волю як феномен, іманентно властивий людині. У нашому дослідженні ми виходимо з визначення волі як «основи саморегуляції суб'єктом своєї діяльності, яка забезпечує векторну орієнтацію іманентних станів свідомості на об'єктивовану екстеріорну мету і концентрацію зусиль на її досягнення» [6, с. 194]. Власне в акті волі суб'єкт легітимує і санкціонує в якості мети суб'єктивне бажання, яке конститується в цьому процесі як об'єктивно спрямована мета діяльності. У свою чергу, соціальна активність розглядається нами як системна соціальна якість, у межах якої відображається не лише активне ставлення людини до суспільства, а й рівень взаємодії індивідів, малих та великих соціальних груп як суб'єктів суспільних відносин. При цьому відзначимо, що сутнісні ознаки соціальної активності – націленість індивіда або соціальної групи змінювати, трансформувати, ретранслювати або зберігати існуючий соціальний стан – тісно пов'язані зі сферою волі й воління.

Відзначимо, що осмислення феномена особистості у філософській традиції пройшло еволюцію в діапазоні від абсолютизації індивідуальності до акцентуації на соціальному значенні її різних форм діяльності. Поряд з цим інтерпретація поняття "особистості" у науковій сфері не набула системного характеру, оскільки воно активно використовується у різних наукових дисциплінах – філософії, соціальній філософії, філософській антропології, культурології, соціології, психології, педагогіці. У межах кожної з них склалася своє розуміння істотних ознак особистості. Водночас важливого значення набуває виведення сутнісних ознак особистості зі сфери соціокультурного досвіду. З цього приводу Е. Ільєнков зауважував, що «людську особистість слід розглядати як одиничне втілення культури, тобто всезагального в людині» [5, с. 261]. У вказаному визначенні, на думку українського дослідника Г. Балла, точніше було б сказати «всезагального і особливого». Він пропонує визначення особистості як «системної якості людського індивіда, яка забезпечує його здатність бути відносно автономним та індивідуально своєрідним суб'єктом культури» [2, с. 5-6]. У цілому погоджуючись з вище наведеною дефініцією поняття особистості, слід акцентувати увагу на активному вольовому началі її діяльності. Так під особистістю, на нашу думку, слід розуміти системну якість людського індивіда, яка забезпечує його здатність бути активним, вольовим, відносно автономним та індивідуально своєрідним суб'єктом культури.

У контексті дослідження соціальної активності відзначимо, що воля відіграє важливу роль у процесі формування системи цінностей особистості. Діапазон соціальної активності в аспекті становлення ціннісних орієнтацій рухається від розуміння «я повинен» до усвідомлення «я хочу». Соціальна

активність опирається не тільки на конкретні соціокультурні умови, а й на систему виховання, котра підтримує ретрансляцію соціокультурного досвіду. Тому наразі цінними видаються напрацювання у цій царині австрійського мислителя Р. Штайнера як одного з представників Вальдорфської педагогіки. Зокрема, у статті «Виховання дитини з точки зору духовної науки» Р. Штайнер відзначає, що лише усвідомлюючи, як пливає на людину застосування того чи іншого виховного засобу, педагог може ефективно діяти у кожному конкретному випадку. Наприклад, дуже важливо навчатися правильному використанню таких душевних здібностей людини, як мислення, почуття і воля [10], які тісно пов'язані з фізичною організацією людини. Описуючи власне духовне становлення, мислитель зауважував, що на певному етапі ідеальне начало його попереднього життя певним чином відійшло в минуле, а його місце посіло вольове начало. Для цього воля у процесі пізнання повинна утримуватись від суб'єктивного самоправства. У залежності від того, як ідеальне начало слабне, посилюється воля. І воля бере на себе духовне пізнання, яке раніше повністю належало до сфери ідеального [11]. На підставі цього Р. Штайнер вказує на діалектичну єдність мислення, почуттів і воління. На його думку, у мисленні містяться і почуття, і воління, утім лише мислення панує над ними. У почуттях виявляється живе мислення і воління, як у волінні – мислення і почуття. Окрім цього, у волінні виховують свободу, в почутті вона переживається, а в мисленні – пізнається. Р. Штайнер зауважує, що лише цілком усвідомлюючи, як пливає на людину застосування до неї того чи іншого виховного засобу, педагог здатен правильно вчиняти у кожному конкретному випадку. При цьому, дуже важливо навчатися правильно координувати основні душевні здібності людини – мислення, почуття і волю [10]. Сприяючи їх формуванню та координації, педагог сприяє становленню особистості у всій повноті її соціальних якостей.

Відзначимо, що в руслі раціоналістичної світоглядної традиції тривалий час виховним ідеалом вважалося формування знань і навичок дитини. Утім, такий підхід, за твердженням Ф. Ніцше, є руйнівним для виховання молоді. Це пов'язане з тим, що «наш абсурдний педагогічний світ», якому в якості еталона увесь час уявляється достойний підданий держави, вважає, що його завдання вичерпується викладанням, дресируванням мозку; він навіть не усвідомлює, що спочатку має бути щось інше – виховання волі [7, с. 496-497]. У цьому міркуванні мислителя закладено глибокий виховний зміст, адже оволодіння знаннями, навіть якнайширша ерудиція, зовсім не завбачує успішності людини у суспільстві. Задля гармонійного розвитку особистості знання мають бути задіяні у соціальній активності через механізми актуалізації вольових зусиль.

У контексті цього одним зі способів виховання вольових якостей особистості Р. Штайнер називає вивчення описів життя вольових типів людей. Важливим для формування внутрішнього життя особистості є й заглиблення у таємниці і красу природи [10]. З особливою турботою слід відноситися до виховання естетичного смаку і пробудження художнього

почуття. Заняття музикою мають надати особистості деякого ритму, який у подальшому робить її здатною відчувати присутність внутрішніх ритмів у всіх речах. За твердженням мислителя, завдяки розвинутому почуттю прекрасного розвиваються і радість до життя, і любов до буття, і працелюбність [10]. Моральне почуття, яке формується під впливом прикладів з життя видатних особистостей, зміцнюється, якщо посередництвом естетичного почуття добро сприймається як дещо прекрасне, а зло як – потворне. У зв'язку з цим особливої значущості набуває дослідження співвідношення вольового і морального компонентів соціальної активності особистості. При цьому доречно звернутись до порівняння їх функцій. У науковій парадигмі виділяють цілий ряд моральних функцій: регулятивну, оцінювальну-імперативну, комунікативну, пізнавальну, виховну, орієнтуючу. Деякі з них корелюються з вольовими функціями. Регулятивна як одна провідних моральних функцій виходить з того, що мораль через впровадження правил, приписів, норм сприяє впорядкуванню і стабільному функціонуванню суспільства. Як слушно відзначає Г. Апресян, у різних контракторних концепціях моралі (софісти, Епікур, Т. Гоббс, Ж.-Ж. Руссо, Дж. Ролз) моральна регуляція як система вимог і заборон постає, як система взаємних зобов'язань, які люди як громадяни одного суспільства беруть на себе з метою підтримання цілісності соціуму і справедливого задоволення інтересів кожного [1, с. 277]. У такому контексті мораль має конвенціональний, варіативний характер.

У регулятивній функції моралі поряд з політичними, правовими механізмами важливу роль відіграє вольовий механізм. Вольовий, морально вмотивований, механізм регуляції поведінки втілюється у протиставленні належного (ідеального) існуючому, обґрунтуванні максимальних вимог перед індивідом (при цьому слід зауважити, що доконечне абсолютне досягнення вимог, як і абсолютної істини неможливе), акцентації на внутрішніх переконаннях особистості та громадській думці. Значну роль вольовий компонент відіграє й у комунікативній функції моралі. Це пояснюється тим, що моральність як соціальна практика виявляється якнайповніше у взаємовідносинах між людьми. Вольовий компонент дозволяє утримати взаємодію між індивідами у системі загальнолюдських моральних цінностей. Натомість виховна функція моралі пов'язана з вольовою сферою через ретрансляцію соціокультурного досвіду, формуючи уявлення індивіда про добро і зло, справедливість і несправедливість, гідність і честь, практичні навички взаємодії індивідів і суспільства. Утім, слід відмітити, що воля не визначає безпосередньо моральність чи аморальність людської поведінки. Вона є необхідною умовою, своєрідним механізмом засвоєння моральних цінностей.

Водночас воля як важливий чинник актуалізації соціальної активності можлива поза моральністю, адже вольова активність може бути цілком аморальною. Вольовий характер морального життя якнайповніше втілюється у процесі конституювання нових моральних імперативів. Тільки через вольове зусилля особистість приймає у горизонт власної духовності

Воля як основа виховання соціальної активності особистості: соціально-філософський аналіз

моральні переконання та моральні настанови, усвідомлюючи їх соціальну необхідність.

Якраз подолання перешкод і невдач, які формуються на основі природної і соціальної необхідності, зазвичай, наповнюють особистість позитивними емоціями радості. Саме радість після подоланої перешкоди є основою виховання волі. Тому й не дивно, що ми оцінюємо особистість не стільки за результатами її діяльності, а й за способом досягнення мети. Завжди повагу викликають люди, здатні, актуалізуючи вольові зусилля, подолати перешкоди. Таку людину ми називаємо вольовою, «людиною з характером». У контексті виховання вольових якостей особистості особливої значущості набуває проблема використання примусу або самопримусу. За певних умов, як відзначає Ю. Гіппенрейтер, примус або маніпуляція мотивацією (вмовляння, доведення, примусове надання смислу) можуть спрацьовувати в окремих випадках: діяльність буде здійснюватися. Однак, у такий спосіб можна виховати й «виховну відразу» [3, с. 18]. Актуалізація примусу як засобу вольового виховання часто обертається соціальною апатією (акразією). Особливо небезпечним при цьому є зловживання примусом у межах авторитарного типу виховання. Індивід вчиться досягати поставленої цілі, не пов'язуючи її з особистісними бажаннями й інтересами. Внаслідок цього, коли примус зникає, то й зникає необхідність у досягненні мети.

Соціальна активність особистості і суспільства має різний рівень інтенсивності. Зазвичай людина перебуває у стані суспільної апатії. Відсутність соціальної активності, небажання приймати рішення стає формою існування людини у сучасному глобалізованому світі. Більшість людей переконані, що саме соціальна пасивність відповідає їх інтересам. У науковій парадигмі виділяють дві основні підстави соціальної апатії. В одному випадку, за твердженням К. Ясперса, людина не бере активної участі в суспільній діяльності, щоправда вона має зиск від казуальних умов власного існування [12, с. 341]. Хоча людина постійно зіштовхується з вольовими зусиллями інших, часто вважаючи їх несправедливими, вона старається не виявляти власну соціальну активність. Така людина володіє послабленим почуттям соціальної відповідальності. В іншому випадку «люди сліпо кидаються у політичне воління. Вони незадоволені своїм існуванням і звинувачують обставини, в яких шукають єдину причину невдач, замість того, щоб шукати її в самих собі» [12, с. 342]. Не дивлячись на те, що ці індивіди не володіють повною картиною соціальної дійсності, вони послідовно здійснюють суспільні трансформації, доходючи іноді до крайніх форм фанатизму.

Одним з прикладів тлумачення співвідношення соціальної активності й соціальної апатії у межах дослідження історичного процесу є концепція «виклику-відповіді» А. Тойнбі. Мислитель відзначає, що у деяких випадках виклики відрізняються крайньою жорстокістю. Утім, ці випадки об'єднує одна особливість, яка пом'якшує жорстокість випробування – вони пов'язані лише з природним середовищем [9, с. 175]. Натомість у

Ковтун Н.М., 2014

соціальному середовищі виклики продукують соціальні антагонізми, які можуть мати й конструктивний спосіб вирішення. При цьому соціальна активність етносу, згідно з вказаною концепцією, актуалізується як реакція на природні катаклізми, зовнішню або внутрішню загрозу. Етнос, щоб вижити, має дати рівноцінну відповідь. Багато в чому відсутність викликів означає брак стимулів до розвитку. Коли загроза нівелюється, етнос потрапляє у перманентний стан соціальної апатії. Відтак, стани соціальної апатії і соціальної активності у соціальному житті чергуються. І особистість, і соціальна група, і суспільство не можуть постійно перебувати у стані соціальної активності, що зумовило б їх цілковите виснаження. Щодо співвідношення джерел і передумов соціальної апатії і соціальної активності цікавими є й міркування російського дослідника Л. Гумільова. Соціальна активність, на його думку, виявляється через пасіонарний імпульс, інспірований пасіонарними або субпасіонарними. Під пасіонарністю мислитель розуміє націленість окремих особистостей на зміну середовища, або мовою фізики – на порушення інерції агрегатного стану середовища [4, с. 257]. Імпульс пасіонарності буває настільки потужним, що його носії – пасіонарії – не здатні передбачити наслідки своєї діяльності. Неможливість прогнозування наслідків діяльності пасіонарія пов'язана з тим, що вона з однаковою ймовірністю може мати, як конструктивний, так і деструктивний характер.

На наступному етапі – акматичному – соціальна активність у відповідному соціальному просторі набуває найвищого рівня. Це пов'язане з тим, що на цьому етапі перетворююча діяльність пасіонарія стає чинником інноваційних змін, котрі уособлюють можливість виходу соціуму з однієї системи відліку з її усталеними нормами співжиття до іншої системи. Власне таке напруження соціальної активності неможливе без актуалізації таких вольових якостей у діяльності пасіонаріїв і субпасіонаріїв, як сміливість, рішучість, мужність, дисциплінованість, витривалість, стійкість, ініціативність.

Подальші фази розвитку соціальної системи супроводжуються повільним зменшенням кількості пасіонарних особистостей. Це пов'язане з тим, що необхідність надактивної перетворюючої діяльності пасіонаріїв, заснованої на напруженні вольових зусиль, зникає, в результаті чого відбувається зменшення їх кількості шляхом природного або штучного добору. Соціальна активність пасіонаріїв лякає пересічну людину гіпертрофованою діяльнісною інтенцією, іноді небезпечною, як для окремих індивідів, так і для соціуму в цілому. Більше того, соціальна активність пасіонаріїв на певних стадіях соціогенезу набуває й асоціального деструктивно-руйнівного характеру. Це стосується зокрема, фази обскурації, коли відбувається не тільки витіснення пасіонаріїв, зокрема, їх фізичне усунення, а й остаточне закріплення й ретрансляція усталених форм соціокультурного досвіду. На цьому етапі індивіди й соціальні групи перебувають переважно у стані перманентної соціальної апатії.

Якщо А. Тойнбі та Л. Гумільов розглядають соціальну активність на

мезо- та макрорівні соціуму, то американський філософ Дж. Серль концентрує свою увагу на соціальній активності особистості. Він пов'язує стан акразії (слабкості волі) у соціальній сфері з розривом між різними інтенціональними станами, коли формуються відмінні різновекторні мотиви діяльності. У такій ситуації особистість нездатна раціонально вибрати напрям діяльності. Слабкість волі як форма соціальної апатії, на думку Дж. Серля, є всезагальною природною формою ірраціональності і природним наслідком розриву між різними формами інтенціональності. У цей момент формується значна кількість варіантів, відкритих для людини [8, с. 39]. Відтак, незалежно від того, наскільки раціонально особистість визначає передумови власної діяльності, вона може виявляти слабкість волі, адже суб'єкт діяльності нездатен зробити остаточний вибір. Оскільки людина, володіючи свободою волі, має багато варіантів вибору у більшості ситуацій акразія як екзистенційне і соціальне явище завжди супроводжує буття людини. Особливої значущості у контексті дослідження вольової активності особистості набуває й проблема співвідношення між слабкістю волі і самообманом. Спільним у них є прагнення уникнути діяльності. Однак, передумови цього різні в обох випадках. Для слабкості волі (акразії) властиве раціональне (свідоме) визнання необхідності здійснення певного типу діяльності. Утім, у мотивації індивіда домінує апатія, небажання щось робити. Натомість для самообману характерне заміщення раціональних передумов необхідності соціальної активності протилежними аргументами. При цьому індивід справді вірить у необхідність уникнення дії.

З огляду на це, слухними є міркування Дж. Серля, що «акразія» – це назва певного типу конфлікту між інтенціональними станами, коли неправдива сторона перемагає. Самообман – це не стільки один з типів конфлікту, скільки форма уникнення конфлікту через придушення небажаної сторони [8, с. 260-261]. У такому розумінні самообман є формою уникнення конфлікту. У цілому, особистість існує у світі, прориваючись через супротив матеріальних та ідеальних сутностей, лише на основі соціальної активності і вольової націленості на зміни у світі. Індивідуалізована воля обмежена в можливості реалізації своїх інтересів у суспільстві. Справжній імпульс суспільним перетворенням дають лише суголосні дії волі окремих особистостей. Тим більше, що соціальна активність особистості може бути дієвою лише в ідентифікації її з певним соціумом.

Рівень соціальної активності особистості залежить від того, чи охоплена вона внутрішньою вольовою націленістю на зміну соціальної дійсності, чи перебуває у стані внутрішньої апатії. Лише одиниці, зокрема особистості, здатні тривалий час перебувати у стані напруження і націленості на активну участь у соціальній діяльності. Для них характерна можливість не брати до уваги раціонально вмотивовані умови і діяти цілеспрямовано у напрямку досягнення мети. У зв'язку з цим саме радість від подоланої перешкоди і досягненої мети є основою виховання волі. Зауважимо, що в результаті ослаблення сфери воління, особистість не здатна трансформувати свої думки у вольові імпульси. У результаті цього вона

втрачає соціальну активність. Хоча особистість може на високому рівні розмірковувати, однак вона не здатна втілити свої думки у дійсність. Вольова соціальна активність можлива лише у тому випадку, якщо особистість повністю усвідомлює соціальну дійсність як відкритий нескінченний простір можливого. Тим більше, що людина час від часу переносить свою відповідальність на божественну волю або волю держави. У сучасному світі, особливо у демократичних спільнотах, людина має брати на себе відповідальність і за власну долю, і за розвиток суспільства в цілому. Відповідальність особистості перебуває у діалектичній єдності з її свободою волі. Свобода діяльності з'являється лише там де людина діє вільно і відповідає за власну діяльність. У такому контексті свобода волі постає протилежністю свавілля. Щоб уникнути свавілля, людина послуговується моральними цінностями, які дозволяють співміряти свої інтереси з прагненнями інших людей.

До механізмів актуалізації вольових якостей особистості належить вивчення історії діяльності видатних постатей, які виявляли значний ступінь вольової активності, та процес засвоєння ними моральних і естетичних цінностей, у межах якого добро сприймається як щось прекрасне, а зло – як потворне. У контексті протиставлення належного (ідеального) й існуючого встановлено зв'язок між регулятивною функцією моралі й волі. Натомість комунікативна функція моралі й волі реалізується у сфері взаємодії між різними індивідами і соціальними групами у напрямку вироблення усталеної системи цінностей. У свою чергу виховна функція моралі пов'язана з феноменом волі у контексті засвоєння зразків соціокультурного досвіду.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Апресян Г. Г. Мораль // Этика: Энциклопедический словарь / Под ред. Р. Г. Апресяна и А. А. Гусейнова. – М.: Гардарики, 2001. – С. 275 – 282.
2. Балл Г. О. Категория личности у психологии: попытка упорядкования понятийного поля / Балл Г. О. // Психолого-педагогические основы развития личности в образовательном пространстве: Материалы методологического семинара АПН Украины 19 березня 2008 р. – К., 2008. – С. 103 – 110.
3. Гиппенрейтер Ю. Б. О природе человеческой воли / Ю. Б. Гиппенрейтер // Психологический журнал. – 2005. – Т. 26. – № 3. – С. 15. – 24.
4. Гумилев Л. Н. Этногенез и биосфера Земли. 2-е изд. испр. и доп. / Лев Николаевич Гумилев. – Л.: Изд-во Ленинградского ун-та, 1989. – 496 с.
5. Ильенков Э. В. Диалектическая логика: Очерки истории и теории / Ильенков Э. В. – М.: Политиздат, 1974. – 271 с.
6. Можейко М. Воля / Можейко М. // История философии: Энциклопедия. – Мн.: Интерпрессервис; Книжный Дом, 2002. – С. 194 – 195.
7. Ницше Ф. Воля к власти как искусство / Ф. Ницше // Ницше Ф. Воля к власти. Опыт переоценки всех ценностей / Пер. с нем. Е. Герцык и др. – М.: Культурная Революция, 2005. – С. 432 – 469.
8. Сёрль Дж. Рациональность в действии / Джон Сёрль [Пер. с англ. А. Колодия, Е. Румянцевой]. – М.: Прогресс-Традиция, 2004. – 336 с.
9. Тойнби А. Дж. Постигание истории / А. Дж. Тойнби; пер. с англ. Е. Д. Жаркова. – М.: Абрис-пресс, 2010. – 640 с.
10. Штайнер Р. Воспитание человека с точки зрения духовной науки / Рудольф

Штайнер. – Электронный ресурс. Режим доступа: <http://www.bdn-steiner.ru/modules.php>

11. Штейнер Р. Мой жизненный путь / Рудольф Штейнер. – Электронный ресурс. Режим доступа: <http://www.bdn-steiner.ru/modules.php>

12. Ясперс К. Воля в целом / Карл Ясперс // Ясперс К. Смысл и назначение истории / Пер. с нем. – М.: Политиздат, 1991. – С. 338 – 356.

REFERENCES (TRASLATED & TRANSLITERATED)

1. Apresyan G. G. Moral // Etika: Entsiklopedicheskiy slovar [Moral' // Ethics: Encyclopaedic dictionary]. – М.: Gurdariki, 2001. – P. 275 – 282.

2. Ball G. O. Kategoriya osobistosti u psichologii: sproba vporiyadkuvannya ponyattevogo polya [A category of personality is in psychology: attempt of equipping with modern amenities of the concept field] / Ball G. O. // Psichologo-pedagogichni zasady rozvytku osobystosti v osvith'omu prostori: Materialy metodologichnogo seminaru APN 19 bereznya 2008 r. – К., 2008. – P. 103 – 110.

3. Gippenreyter Yu. B. O prirode chelovecheskoy voli [About nature of human will] / Yu. B. Gippenreyter // Psichologicheskyy zhurnal. – 2005. – T. 26. – № 3. – P. 15. – 24.

4. Gumilev L. N. Etnogenez i biosfera Zemli. 2-e izd. ispr. i dop. [Etnogenez and biosphere of Earth] / Lev Nikolaevich Gumilev. – L.: Izd-vo Leningradskogo un-ta, 1989. – 496 s.

5. Ilenkov E. V. Dialekticheskaya logika: Ocherki istorii i teorii [Dialectical logic: Essays of history and theory] / Ilenkov E. V. – М.: Politizdat, 1974. – 271 s.

6. Mozeyko M. Volya [Will] / Mozeyko M. // Istoriya filosofiyi: Enciklopedia. – Mn.: Interpresservis, Knizniy Dom, 2002. – P. 194 – 195.

7. Nitshe F. Volya k vlasti kak isskustvo / F. Nitshe // Nitshe F. Volya k vlasti. Opyit pereotsenki vseh tsennostey [Will to power as an art / F. Nitshe // Nitshe F. Will to power. Experience of overvalue of all values] / Per. s nem. E. Gertsyik i dr. – М.: Kulturnaya Revolyutsiya, 2005. – P. 432 – 469.

8. Syorl Dzh. Ratsionalnost v deystvii [Rationality in operations] / Dzhon Syorl. – М.: Progress-Traditsiya, 2004. – 336 s.

9. Toynbi A. Dzh. Postizhenie istorii [Understanding of history] / A. Dzh. Toynbi. – М.: Abris-press, 2010. – 640 s.

10. Shtayner R. Vospitanie cheloveka s tochki zreniya duhovnoy nauki [Education of the person from the point of view of spiritual science] / Rudolf Shtayner. – Elektronniy resurs. Rezhim dostupa: <http://www.bdn-steiner.ru/modules.php>.

11. Shtayner R. Moy zhiznenniy put' [My course of life] / Rudolf Shtayner. – Elektronniy resurs. Rezhim dostupa: <http://www.bdn-steiner.ru/modules.php>.

12. Yaspers K. Volya v celom // Yaspers K. Smysl i naznachenie istorii [Will as a whole // Jaspers K. Sense and setting of history] / Karl Yaspers. – М.: Politizdat, 1991. – P. 338 – 356.

Н. М. КОВТУН (кандидат философских наук, доцент, докторант кафедры философии)

Житомирский государственный университет имени Ивана Франко, Житомир
miller-melnik@ukr.net

ВОЛЯ КАК ОСНОВА ВОСПИТАНИЯ СОЦИАЛЬНОЙ АКТИВНОСТИ ЛИЧНОСТИ: СОЦИАЛЬНО-ФИЛОСОФСКИЙ АНАЛИЗ

В статье исследуется феномен воли как основа становления социальной активности. Механизмы воспитания волевых качеств личности раскрываются в контексте актуализации познавательной, моральной и эстетической сфер социального бытия. В исследовании доказана связь принуждения как способа воспитания волевой активности с феноменом социальной апатии на микро-, мезо-, макроуровнях бытия личности.

Ключевые слова: воля, соціальна активність, людина, соціальна апатія, суспільство.

N. M. KOVTUN (candidate of science in philosophy, docent, candidate for PhD of the Philosophy Chair)
Zhytomyr State Ivan Franko University, Zhytomyr
miller-melnik@ukr.net

WILL AS A BASIS OF A PERSON'S SOCIAL ACTIVITY FORMATION : SOCIAL AND PHILOSOPHICAL ANALYSIS

In the article the phenomenon of will as a basis of a person's social activity formation is researched. The mechanisms of a person's will characteristics formation are highlighted by means of the actualization of cognitive, moral, ethical spheres of the social entity. To mechanisms of a person's will actualization the study of the works of outstanding personalities who revealed particular will activity level belongs. Special attention must be paid to their adoption of moral and ethical values. In the context of opposing of the due (ideal) and the existing the connection between regulative function of the moral and will is stated. The communicative function of the moral and will is realized in the sphere of interaction between different people and social groups and this interaction is aimed at the stated system of values formation. It is stated that social activity of a person is based on will acts which are kept up by the opposite tendencies as in the society there has always been confrontations between individuals, individuals and society, different social groups. A person exists in the world overcoming resistance of material and ideal essences only on the basis of the social activity and will aiming at the changes in the world. Individualized will is restricted in its ability of the realization of its interests in the society. The real impulse to social transformations is given only by conformable acts of the single persons' wills. In the social system of willing for power is characteristic of not all people. Only single people, particularly personalities, can for a long time be tense and aimed at participation in social activity. Irresistible aiming at reaching their purpose is characteristic of them. But the basis of a person's social activity formation is exactly the satisfaction of their overcoming the obstacle and reaching the aim. In return the most people as usual are in a state of the social apathy. In the context of that the author proves the connection between coercion as means of a person's social activity formation and the phenomenon of the social apathy on micro-, mezzo-, macro levels of a personality's being. It is stated that in the result of the will sphere weakness a personality is not able to transform his ideas into will impulses. As a result he loses social activity. Though a personality is able to produce ideas on a high level he cannot implement his ideas. Will social activity is possible only in case the personality realizes social reality as the open endless space of the possible. A person sometimes transfers his responsibility on God will or will of the state. In the contemporary world particularly in democratic societies a person has to be responsible for his own destiny as well as the society development in the whole. The responsibility of a person is connected with his will freedom. Activity freedom appears only where a person can act freely and is responsible for his activity. In such context will freedom is opposite to self-will. To avoid self-will a person is guided by moral values which let us correlate our interests with the interests of the others.

Key words: will, social activity, personality, social apathy.

*Стаття надійшла до редколегії 20.10.13р.
Прийнята до друку 25.10.13р.*

Рецензент: к.ф.н., доц. Богуславська О.Г.